

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Георги Александров Вълчев

катедра „История и теория на културата“,

Философски факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Относно: Дисертационен труд на Пламена Заячка на тема „ОБЩНОСТТА С НАСЛЕДСТВО. ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА ОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛИЗАЦИЯ НА КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО“ в професионално направление 3.1. *Социология, антропология и науки за културата* (Културни инициативи и публични политики)

Представеният за публична защита дисертационен труд на Пламена Заячка е с общ обем от 232 страници, съдържащи увод, три глави, заключение. В структурно отношение той е разделен на увод, три глави и заключение. Към работата има три приложения, в т.ч. 8 фигури, които онагледяват направеното от докторантката проучване на научните изследвания, разглеждащи темата за общността и общностите с наследство в най-голямото електронно научно издание – JSTOR за периода от 1977 до 2019 г., а така също и нейните собствени научни публикации по темата на дисертацията. Библиографията включва всички използвани за целите на дисертацията източници – научни публикации в България и други европейски страни (114 заглавия, от тях – 42 на кирилица), включени са още извадки от актуалната специализирана нормативна база (58 вътрешни и международни актове), използвани са и многобройни електронни източници.

Темата на дисертацията е фокусирана върху ролята и значението на общността (общностите) в съвременните процеси и политики, свързани с опазването и социализацията на културното наследство. В този смисъл предложението за защита дисертационен труд е насочен към проблематика, която досега не е била предмет на цялостно научно изследване в българската хуманитаристика и би могъл да допринесе за подобряване на политиките в тази толкова деликатна област. Неговата актуалност се обуславя и от зачестилите през последните години случаи на унищожени културни

ценности, на подценяване или надценяване на културното наследство като значим фактор за устойчивото развитие на местните общности и различните региони в България. Не на последно място, изследването се опитва да предложи отговори на въпроса до каква степен общностите биха подпомогнали процеса на опазване и социализация на културно наследство и в каква степен биха могли повишават ефективността му в развитието на българския туризъм.

Възприетата структура на дисертационния труд съответства на целите и задачите, които си е поставила докторантката и се състои от въведение, три глави и заключение.

Първата глава, озаглавена „Културно наследство и развитие на общността с наследство“, включва два раздела, от които първият проследява промяната в обхвата на понятието културното наследство, както и развитието на общността с наследство в документи на водещи международни организации в сферата на културното наследство като ЮНЕСКО, ИКОМОС, Съвета на Европа. В нея се прави връзката между двете основни понятия, които се анализират в дисертацията и се очертават основните типове възможни взаимодействия между тях.

Втората глава – „Опазване и социализация на културното наследство: проблеми и перспективи в контекста на глобализацията“ - съдържа три раздела, като представя проблемите и перспективите в процеса на опазването и социализацията на културното наследство в контекста на съвременните процеси на глобализация. Първият раздел проучва правните актове на водещи международни организации в областта на културното наследство, които очертават като основна тенденция прехода от „културни права“ към управление на културното наследство, основано на участие (*participatory governance*), където общностите с наследство имат вече ключово значение. Вторият раздел разглежда Рамковата конвенция за значението на културното наследство за обществото, документите свързани с нея и мястото на страната ни в този процес, като са щрихирани някои основни насоки и тенденции за актуализиране на системата от мерки за опазване на културното наследство в България. В последната част е направен опит да се анализират и изведат последствията от ратификацията на Конвенцията на Съвета на Европа за България. Посочени са конкретни последствия от прилагането ѝ, които биха повиши ефективността в системата на опазване и социализация на културното наследство.

Третата глава - „Роля и значение на общността с наследство в процеса на опазване и социализация на културното наследство“ – се състои от два раздела. В първия се разглежда ролята и значението на общността с наследство в процесите, свързани с опазването и социализацията на културно наследство, докато вторият раздел изследва доколко тази тенденция е приложима в България. Разгледаните и анализирани в него конкретни случаи на акумулирана обществена енергия потвърждават наличието на значителен потенциал в „общността с наследство“ за решаване на някои от най-наболелите проблеми в сферата на опазване и социализация на културно наследство у нас.

В заключението са представени обобщени теоретични изводи за същностната роля на общностите в процеса на опазване и социализация на културно наследство и повишаването на ефективността на този процес в България.

Като цяло дисертационният труд на Пламена Заячка дава относително ясна представа за състоянието на процеса на опазване и социализация на културно наследство в България, очертава основни тенденции в развитието на европейските практики и промяната в коментираните процеси, в контекста на включването на общностите с наследство и очертава ползите от въвеждането на подобна политика. Това е изследователски опит, който заслужава да бъде насърчен, тъй като прави възможен един по-различен поглед върху тази проблематика.

Избраната от докторантката методология включва документално проучване на правни нормативни актове, както и политически документи и документи на водещи международни институции, сравнителен анализ, емпирично проучване, case studies. За събиране на представителни данни от архивни и съвременни материали върху развитието на разбирането за обхвата на културното наследство Пламена Заячка прилага метода на документалното проучване, докато при очертаването на актуалното състояние на процеса на опазване и социализация на културното наследство в България и други европейски страни тя прилага сравнителния анализ на данни от различни източници.

Дисертацията е написана на ясен и разбираем език, без ненужна претовареност с излишна употреба на чуждици и като цяло оставя усещането за съвестно свършена изследователска работа.

Същевременно към нея могат да бъдат направени известни препоръки и пожелания за дообогатяване на текста, ако докторантката продължи и в бъдеще заниманията си с тази тема.

На първо място това са множеството технически грешки, с които изобилства текстът. Някои от тях са невинни, но други са от такъв характер, че лишават от смисъл изреченията, в които са допуснати (например с.26, с.36, с.59, с.72, с.76, с.124, с.159 и др.) за да се стигне до с.164, където фигурира изречение с пропуснато начало. На места има буквални повторения, какъвто е случаят с изречението „Заклученията представят покана за действие към държавите-членки да включат културното наследство в по-широки политики...“ съществуващо едновременно на с.88 и на с.90. Макар и спорадично, съществуват тромави формулировки на изказа (например на с. 54 „С повече от половината по-малко след нея се нарежда.....“), а за съжаление някъде те дори изкривяват смисъла на изречението, както се случва на с.14, където ЮНЕСКО е причислена видимо неволно към категорията на „спонтанно развиващи се движения, организации и политически групи“ – „Докато през втората половина на ХХ век, спонтанно развиващи се движения, организации и политически групи – като например ЮНЕСКО успяват да получат необходимата подкрепа за запазване на някои конкретни аспекти на наследството на много народи, чрез включването на категории като световно наследство.“

Втората препоръка е свързана с необходимостта от по-прецизно боравене с използвания понятиен апарат. Въпреки, че още в уводната част на дисертацията си Пламена Заячка уточнява значението на използваните от нея понятия и термини, в текста се забелязват известни неточности. Такъв е например случаят с употребеното на с.48 понятие „неосезаема ценност“, което поражда серия от въпроси. Какво представлява то? Кой и кога въвежда в научен оборот употребата му? Съществува ли в такъв случай понятие „осезаема ценност“ и с какво е тя по-различна от „неосезаемата“ и т.н.? Би било добре докторантката да развие по време на публичната защита своите аргументи за боравенето от нейна страна с подобно понятие.

Прекалено свободно също така се борава на моменти и с централното за дисертационния труд понятие „общност“. Докторантката съвсем коректно е въвела в оборот влагането на различни нюанси и дори смисли в това понятие от множество

изследователи и официални документи, но вместо след това да формулира работното съдържание, което самата тя ще влага в него по време на своето изследване, е предпочела на свой ред да го разширява, което е изключително рисково начинание при анализа на различните конкретни случаи, които тя включва в дисертацията си.

С това именно е свързана и третата препоръка, която може да бъде отправена към представената за защита дисертация от Пламена Заячка. Теренната антропологическа работа, свързана с идентифицирането и описанието на конкретни случаи от българския контекст, не е достатъчно плътна – липсват интервюта с представители на общностите с наследство, които тя описва, неформални срещи с техни лидери, срещи с представители на местните власти и административни органи, имащи отношение към разглежданата от нея тема. Ако беше направила това, докторантката щеше да се добере до много допълнителна информация, която щеше да промени поне частично описаните от нея случаи на общности с наследство.

Такъв е например случаят с кино „Космос“. То се намира в непосредствена близост до бившия профсъюзен дом на културата, където в годините на прехода се влагат много финансови средства за реконструкция и модернизация на съществуващата там сцена и постепенно се превръща в място за артистична изява на музикално сценичните изкуства в града на тепетата. Ето защо, местната управа решава да подобри съществуващата около него пътна инфраструктура, предвиждайки на мястото на вече неработещото кино „Космос“ да бъде построен многоетажен паркинг. Районът около него обаче, е застроен с еднофамилни сгради с дворове или малки кооперации и местните хора виждат в този проект пряка заплаха, водеща до влошаване на тяхната жизнена среда. Именно те започват първоначалните протести срещу намеренията там да бъде изградено подобно съоръжение и то не от носталгия по старото кино, младежките си спомени и архитектурата от периода на социализма в България, а защото се опасяват, че срещу прозорците им ще се изправи една студена бетонна фасада и също така ще бъдат принудени да дишат бензиновите изпарения на паркиращите там автомобили. Едва на един по-късен етап една група, предимно от млади пловдивски архитекти, започва да променя характера на гражданската съпротива срещу разрушаването на киното, като общественият дебат придобива съвсем друг характер – вече започва да се говори за устойчивост на градската жизнена среда, за

недостига от публични сгради и пространства за културни изяви и събития, за наследството от времето на социализма (дори неформални граждански организации са разработили отдавна подобен туристически маршрут, в който кино „Космос“ играе важно значение и т.н.

Тези бележки и препоръки обаче не променят общото ми добро впечатление и убеденост, че депозираният за публична защита дисертационен труд на тема **ОБЩНОСТТА С НАСЛЕДСТВО. ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА ОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛИЗАЦИЯ НА КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО**“ представлява едно завършено на този етап научно изследване, което е залог за бъдещо професионално развитие на неговата авторка.

В заключение - всичко това ми дава основание да изразя своето крайно становище, че в качеството ми на член на Научното жури ще гласувам „ЗА“ присъждане на *Пламена Заячка* на образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 3.1. *Социология, антропология и науки за културата* (Културни инициативи и публични политики)

София

доц. д-р Георги Вълчев

21.03.2020 г.